

Biologisk mångfald i Landsbygdsprogrammet

Alla åtgärder i odlingslandskapet har betydelse för den biologiska mångfalden. Att behålla den innebär ett ständigt arbete.

Jordbruket är en förutsättning för många av de positiva värden som förknippas med odlingslandskapet t.ex. biologisk mångfald. Men jordbruket påverkar ekosystemen både positivt och negativt. Att bevara en tillräcklig biologisk mångfald i odlingslandskapet är en grundsten i ett långsiktigt resursutnyttjande.

I Landsbygdsprogrammet

Ett fokus i Landsbygdsprogrammet är biologisk mångfald. I programmet finns flera insatser som har direkt positiv effekt för den biologiska mångfalden. Det finns också insatser som indirekt har betydelse för biologisk mångfald. I urvalsprocessen för flera insatser värderas bland annat positiv betydelse för biologisk mångfald, till exempel vid anläggning av våtmarker och investeringar för ökad konkurrenskraft. Du kan läsa mer om hur i handlingsplanen för [Landsbygdsprogrammet](#) i Västra Götalands län.

Pollinerande insekter behöver blommande växter. På våren är sälg en värdefull matleverantör som gör att pollinatörerna inte svälter. Men det går bra med ett krypvide också.

Hamlade träd kan bli mycket gamla. Många olika småkryp trivs i den grova barken och i alla håligheter som med tiden bildas. Kompletterande ersättning finns för hamling

Ständigt arbete

Odlingslandskapet är både många arters livsmiljö och grunden för vår livsmedelsförsörjning. Och de påverkar varandra. Många gånger kan samma jordbruksåtgärd ha olika effekt på den biologiska mångfalden beroende på hur eller när den genomförs. Att rensa alla gårdens diken på en enda vinter har större negativ effekt på livet i vattnet, än att rensa en del av dem på sensommaren. Att stängsla så att ett bryn med blommande buskar kommer med i betesmarken ger större mångfald än att sätta stängslet framför och låta brynet tas över av skogen. Varje del av landskapet har sin egen brukningshistoria och ser ut som det gör beroende på tidigare generationers val av hur de brukat landskapet. På en gård finns groddjur i en våtmark som aldrig har dränerats, på en annan finns en åkerren med ängsflora kvar, dit skvätt från gödselspridningen aldrig nått. Att bedriva effektivt jordbruk och att behålla den biologiska mångfalden är ett ständigt arbete, var dag.

Vad är biologisk mångfald?

Många arter är en stor biologisk mångfald. Så tänker vi till vardags. Ska man vara noga är biologisk mångfald variationen i allt levande, från gennivå, till skillnader mellan individer och mellan arter, till variation mellan hela ekosystem. Arterna finns utspridda i landskapet i stora och små grupper. Om man ser många av en art, brukar det betyda att den har en god miljö och en säker framtid. Men inte alltid.

Bastardsvärmare

En grupp av bastardsvärmare i en betesmark med gott om kärringtand och åkervädd, kan vara nog så talrik där. Men kan vara väldigt isolerad från andra grupper av samma art. De kan som mest flyga upp till 10 km, men rör sig ofta bara några hundra meter. Det ökar risken för att den gruppen inte överlever om något ändras i miljö där. Om platsen växer igen eller om slåtter läggs för tidigt på säsongen, kommer bastardsvärmaren att försvinna på platsen.

Med upphörd slåtter, igenväxning av ängar, bryn och kantzoner minskar livsrummet för bastardsvärmare. Fragmentering och isolering av kvarvarande livsmiljöer är också problem. Alla arter i södra Sverige minskar nu. För att gynna bastardsvärmare kan t.ex. en stor slåtteräng skördas i delar så att inte alla nektarkällor försvinner samtidigt.

Mångfald som buffert

Att arter försvinner minskar landskapets förmåga att leverera för oss nödvändiga ekosystemtjänster som till exempel pollinering. Man kan säga att en mångfald av arter fungerar som en buffert. Det är särskilt viktigt vid storskaliga förändringar, till exempel av klimatet. Många olika arter

pollinatörer ger högre chans till god pollinering i framtiden. Man kan kalla det riskspridning.

Variation

För att den biologiska mångfalden ska finnas kvar på lång sikt behövs livsmiljöer som är mer eller mindre i kontakt med varandra. Det behövs ett nätverk som kan kallas grön infrastruktur. När det är möjligt för växter och djur att sprida sig mellan områden, kan de lättare behålla livskraftiga grupper. Att behålla och öka landskapets variation är framgångsfaktor.

Alla konstruktioner som hör till det äldre jordbrukssamhället är värdefulla kulturmiljöer idag och ger variation i landskapet, som denna källare. Byggen i sten blir boplats för många smådjur och fåglar.

Kulturspåren

I dagens odlingslandskap finns spår av tidigare generationers jordbrukande. Ibland är de mycket påtagliga, som en stenmur, ibland otydliga som ett gammalt åkerhak. De har ett kulturhistoriskt värde och ger oss mycket kunskap om hur man tidigare brukat landskapet. Idag innebär de en fördel för den biologiska mångfalden, eftersom de bidrar till variation i landskapet. De som är skapade för mycket länge sedan har en lång kontinuitet i landskapet, vilket är värdefullt för den biologiska mångfalden. Men även sentida konstruktioner fungerar som boplats för smådjur.

Betesdjuren är en nyckelart för den biologiska mångfalden i odlingslandskapet. De skapar ett ekosystem som är nödvändigt för många andra arter. När man hittar nyckelarten så kan man börja letar efter de andra arterna.

Bete och slåtter

Återkommande bete eller slåtter är avgörande för många arter. Flera växter samsas då om utrymmet och det gynnar i sin tur många insekter, svampar och fåglar. Om marken slutar betas luckras grässvålen upp och mer osmakliga växter och lövsly tar överhanden. Artrikedomen minskar samtidigt som betesmarken tappar sina goda produktionsegenskaper. Betesdjuren har mycket stor betydelse för mångfalden. Betesmarker ger i sig en värdefull variation i landskapet. Dessutom finns en stor variation inom dem, med olika vegetation i torra och fuktiga delar och många småmiljöer mellan blommande buskar och träd. De är också rika på historiska spår

Artrikast av dem alla

På slåtterängen skördas gräsväxten under senare delen av sommaren. Förutom skörd finns mycket annat jobb under året i en ängen. Allra artrikast blir ängar som betas en period efter slåttern. De få slåtterängar som finns idag är en liten rest, bara en promille, av de enorma arealer som för länge sedan producerade gårdarnas vinterfoder. I Landsbygdsprogrammet finns ersättning för [skötsel av betesmarker och slåtteräng](#) och extra ersättningar för [kompletterande åtgärder](#).

Slåtterängen är vårt lands allra artrikaste miljö. Idag finns bara en promille kvar. Därför kan även insatser för att återinföra slåtterängsbruk på extensiva vallar vara av stor betydelse för biologisk mångfald på landskapsnivå.

Extra utmaningar

Det finns många utmaningar för den som sköter betesmark och slåtteräng. Att få fram djuren till avlägsna skiften och skydda dem mot rovdjur är två exempel. För att stödja fortsatt skötsel av marken och ge djuren extra skydd finns i vissa fall möjlighet att få ersättning för transport till [svårtillgängliga platser](#) och ersättning för [rovdjursstängsel](#) inom Landsbygdsprogrammet.

Bränning är en traditionell skötselmetod som kan öka möjligheten för växter som mosippan att gro. Det kan också bidra till ett försommarbete av hög kvalitet, om betet föregående säsong varit svagt. Kompletterande ersättning finns för bränning

Röja och restaurera

Den totala arealen betesmark och slåtteräng minskar i Sverige, år för år. När marken överges växer den igen och livsmiljön för många arter försvinner. Ibland finns en del växt- eller djurarter och inte minst

kulturmiljövärden, ännu kvar trots flera år utan hävd. Genom att återuppta skötsel kan de få en andra chans. Om tillräckligt av biologiska och kulturhistoriska värden finns kvar, finns två ersättningar inom Landsbygdsprogrammet. En för snabba [engångsröjningar](#) och en för fleråriga [restaureringsprojekt](#).

Utveckla natur- och kulturmiljön

Natur- och kulturmiljö är ett brett begrepp. Men också något konkret som kan användas som en resurs inom till exempel besöksnäringar och grön omsorg. Närhet till natur- och kulturmiljöer förknippas ofta med livskvalitet. Det lokala engagemanget är i sin tur en framgångsfaktor för att förvalta och utveckla landskapet. I projekt i Landsbygdsprogrammet för att [utveckla natur- och kulturmiljöer](#) värderas t.ex. bidrag till biologisk mångfald, men också kulturmiljöer och samverkan.

Att skapa vattenmiljöer

Genom intensiva utdikningar av våtmarksområden sedan slutet av 1800-talet har stora arealer våtmarksmiljöer förlorats. Hela 70% av alla historiska våtmarker har försvunnit i vårt län, i odlingslandskapet än mer. Ofta med statligt bidrag i syfte att skapa mer odlingsmark. Våta marker är biologiskt rika och ännu fler arter finns i våta marker som sköts med bete eller slåtter. Att nu återskapa våtmark ger stort utbyte för mångfalden. Även utmed rinnande vatten är det möjligt att förbättra läget genom olika åtgärder. I Landsbygds-programmet värderar Länsstyrelsen biologisk mångfald vid [anläggning av nya våtmarker](#) och åtgärder för [förbättrad vattenkvalitet](#). Det finns också ersättningar för [skötsel av våtmarker](#). Skötsel av anlagd våtmark går också att kombinera med miljöersättning för skötsel av betesmark och slåtteräng.

Investeringar

Under flera år har lönsamheten i animalieproduktionen minskat och antalet betesdjur likaså. Det i sin tur försämrar möjligheterna att hålla

värdefulla naturliga betesmarker och strandängar öppna.

Animalieproduktion med betande djur är högt prioriterat i Landsbygdsprogrammet, bland annat vid [investeringar för ökad konkurrenskraft](#) i jordbruket. Biologisk mångfald gynnas av investeringar i företag som sköter betesmarker med sina betesdjur.

Ekologisk produktion

Ekologisk odling kan gynna den biologiska mångfalden, framförallt i slättbygd med mycket växtodling. Ett exempel är en inventering av fjärilar på konventionella och ekologiska gårdar i Skåne, som fann betydligt fler arter och individer av fjärilar i fält och fältkanter på ekologiska gårdar. Det finns också studier som visar att det i ett småskaligt landskap inte skiljer mellan de olika produktionsformerna. Där är hög andel fältkant i förhållande till fältens storlek den avgörande faktorn för mångfalden. Eller om man vill ett odlingslandskap med hög variation. I Landsbygdsprogrammet finns [ersättning för Ekologisk produktion](#) och för [omställning till Ekologisk produktion](#).

I en studie på flera gårdar i Skåne fann man att antalet fjärilsarter i fält- och fältkanter är 60% högre på ekologiska gårdar, i slättbygd, än på konventionella.

Text och foto Karin Persson